

Walenty Pocza¹,
Anna Fabisiak²

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu
Poznań

Poziom i struktura rozdysponowania środków z Europejskiego Funduszu Rolniczego Rozwoju Obszarów Wiejskich przeznaczonych dla sektora rolnego w krajach Europy Środkowej i Wschodniej

Level and structure of allocation of the European Agricultural Fund for Rural Development funds for agricultural sector in the Central and Eastern European countries

Abstract. Allocation of the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) funds for agricultural sector in the Central and Eastern European countries (CEEC) is presented. Volume of funds allocated per one farm, 1 hectare of agricultural land and 1 person employed in the analyzed sector is compared. Farmers in the Slovak Republic receive the highest support per one farm, the highest is this support per 1 hectare of agricultural land in Slovenia and in Estonia per 1 person employed. The support in relation to gross value added (GVA) varies from 6,7% in the Czech Republic to 69,2% of GVA in the Slovak Republic.

Key words: Central and Eastern European countries, New Financial Perspective, EAFRD

Synopsis. Przedstawiono wielkość środków przeznaczoną dla rolnictwa w UE-27 w ramach Nowej Perspektywy Finansowej (NPF) oraz poziom i strukturę środków z Europejskiego Funduszu Rolniczego Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (EŚiW) w latach 2007-2013, a także ich relację w stosunku do wartości dodanej brutto.

Słowa kluczowe: kraje EŚiW, NPF, EFRROW

Wstęp

Członkostwo w UE daje nowym krajom możliwości wsparcia finansowego sektora rolnego i przyśpieszenia ekonomicznego rozwoju obszarów wiejskich. Rolnicy w nowych krajach członkowskich uzyskali nie tylko dostęp do wspólnego europejskiego rynku, ale także do środków finansowych, które mają zapewnić zrównoważony rozwój rolnictwa. Bez poszerzenia Unii fundusze te nie byłyby dostępne.

Na lata 2007-2013 wprowadzono zasadnicze zmiany w zasadach sposobu finansowania rolnictwa z budżetu wspólnotowego. W celu realizacji określonych założeń Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) oraz zapewnienia finansowania poszczególnych środków tej polityki, w tym środków na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, ustanowiono: Europejski Fundusz Rolniczy Gwarancji, dalej cytowany w skrócie jako EFRG, i Europejski Fundusz

¹ Prof. dr hab.

² Mgr.

Rolniczy Rozwoju Obszarów Wiejskich, dalej cytowany jako EFRROW [Rozporządzenie Rady... 2005].

Metodyka badań

Celem pracy jest przedstawienie poziomu i struktury rozdysponowania środków z EFRROW przeznaczonych dla sektora rolnego w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (EŚiW). Analizę środków pochodzących z EFRROW przeprowadzono w ujęciu globalnym, pokazując strukturę środków przeznaczonych na poszczególne osie i w odniesieniu do liczby osób zatrudnionych w rolnictwie, obszaru UR oraz liczby gospodarstw. Podjęto także próbę oceny sumy otrzymanych środków w relacji do wartości dodanej brutto w rolnictwie krajów beneficjentów. W pracy korzystano z literatury przedmiotu, danych statystycznych UE oraz danych pochodzących z Programów EFRROW poszczególnych państw.

Środki dla sektora rolnego w ramach Nowej Perspektywy Finansowej na lata 2007-2013

W UE wyznaczany jest wieloletni plan wydatków według działów budżetowych, czyli tzw. perspektywa finansowa (dochody budżetowe są dostosowywane do ustalonych wydatków). Jest ona ustalana na okresy kilkuletnie i wyznacza ramy budżetów jednorocznych. Takie rozwiązanie usprawnia funkcjonowanie Wspólnoty i chroni przed corocznymi długotrwałymi sporami o strukturę unijnego budżetu.

10 lutego 2004 r., nieco ponad rok od zakończenia kolejnych negocjacji akcesyjnych, Komisja Europejska (KE) opublikowała komunikat w sprawie ram finansowych UE na lata 2007-2013, otwierając tym samym negocjacje w sprawie nowej perspektywy finansowej (NPF) [Sajdak 2006]. NPF została przygotowana dla UE składającej się z 27 państw członkowskich, bowiem w jej przygotowaniach uwzględniono już przystąpienie do Unii w roku 2007 Bułgarii i Rumunii [Perspektywa... 2006]. Dotychczasowy dział rolnictwo uzyskał nową nazwę (*Ochrona zasobów naturalnych i zarządzanie nimi*), podkreślając rosnące znaczenie działań związanych z rozwojem obszarów wiejskich oraz spadek znaczenia bezpośredniego finansowania rolników i ich działalności produkcyjnej [Sajdak 2006]. Ostateczne porozumienie osiągnięto na czwartym z kolei spotkaniu Trialogu³ 4 kwietnia 2006 r. Ustalono tym samym priorytety finansowe UE na najbliższe lata [Berlińska 2006]. NPF została ostatecznie zatwierdzona przez Parlament Europejski (PE) 17 maja 2006 r.

W UE-27 dla rolnictwa i rybołówstwa założono stabilizację wydatków na poziomie wynoszącym przeciętnie 53 mld euro rocznie (tab. 1). Wydatki na rolnictwo w latach 2007-2013 zmniejszą się z 54,9 mld euro w 2007 do 51,2 mld euro w 2013. Oznacza to spadek podczas całego badanego okresu o 7,0%, zaś każdego roku spadek rządu 1,2%, i to pomimo uwzględnienia w NPF poszerzenia UE do 27 państw. Wydatki związane z rynkiem i

³ Spotkanie tzw. Trialogu, czyli przedstawicieli Parlamentu, Komisji i rządów, podczas prezydencji austriackiej, w celu osiągnięcia kompromisu i przyjęcia wspólnego stanowiska w sprawie NPF [Berlińska 2006].

dopłatami bezpośrednimi również zmniejszają się w analizowanych latach o podobny rząd wielkości, gdyż o 1% z roku na rok, oraz o 5,7%, czyli o 0,4 mld euro w latach 2007-2013. W całym badanym okresie wyniosą średnio 41,8 mld euro, stanowiąc przeciętnie 79% ogółu środków przeznaczonych na ochronę zasobów naturalnych i zarządzanie nimi. Mimo ogólnego zwiększania sumy wydatków na rolnictwo o 2,24% wynikającego z kolejnych faz procesu rozszerzania, finansowanie środków wsparcia rynkowego i wsparcia bezpośredniego zostało zamrożone na poziomie roku 2006 (przy zastosowaniu wskaźnika 1% dla uwzględnienia inflacji). Doprowadzi to do relatywnego zmniejszenia tych środków w ogóle zobowiązań przewidzianych w budżecie wspólnotowym zarówno w ujęciu względnym, z 36,2% do 26,7%, jak i bezwzględnym, a całkowitego udziału finansowania rolnictwa w budżecie z 45,0% do 35,0% [Sprawozdanie... 2005], [Wyzwania... 2005]. Realizacja reform rolnictwa będzie zatem oznaczała, że rolnictwo zostanie poddane znaczącym ograniczeniom wynikającym z systemu dyscypliny finansowej (art. 11 rozporządzenia 1782/2003) [Sprawozdanie... 2005].

Tabela 1. Perspektywa finansowa na lata 2007-2013 (wersja przyjęta przez Radę Europejską), ceny z 2004 r., mln euro

Table 1. Financial perspective for years 2007-2013 (version accepted by the European Council), price level 2004, million euro

Rok							Razem	Według
2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013	porozumienia z 04.2006
Ochrona zasobów naturalnych i zarządzanie nimi								
54 985	54 322	53 666	53 035	52 400	51 775	51 161	371 344	43,1% ¹⁾
z czego: wydatki związane z rynkiem i płatności bezpośrednie								
43 120	42 697	42 279	41 864	41 453	41 047	40 645	293 105	
wydatki związane z rozwojem obszarów wiejskich								
10 710	10 447	10 185	9 955	9 717	9 483	9 253	69 750	
środki na zobowiązania								100%
% DNB								1,048%

¹⁾ Środki finansowe na ochronę zasobów naturalnych i zarządzanie nimi stanowią 43,1% ogółu środków na zobowiązania w ramach NPF na lata 2007-2013

Źródło: [Porozumienie... 2006; Sajdak 2006; Berlińska 2006; UE funding... 2006; Perspektywa... 2006].

Środki w ramach EFRROW na lata 2007-2013 i ich wpływ na dochody w rolnictwie

W ramach wprowadzonej NPF rolnicy w nowych krajach członkowskich mogą korzystać ze środków przeznaczonych m.in. na EFRROW. Punktem wyjścia dla realizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich we wszystkich krajach członkowskich UE było, proponowane przez KE, uproszczone podejście, tj. stworzenie jednego systemu programowania i finansowania Rozwoju Obszarów Wiejskich (ROW) [Sprawozdanie...2005].

W ramach EFRROW wyróżnia się cztery osie. Wszystkie osie są obligatoryjne dla każdego programu, jednak w projekcie rozporządzenia zaproponowano minimalny poziom

środków z budżetu UE, jaki każde państwo członkowskie musi przeznaczyć na poszczególne osie, aby zapewnić realizację zbilansowanej strategii [Rozporządzenie... 2005; Strategia... 2005].

Każdej z osi przyporządkowano specyficzne instrumenty, zarówno funkcjonujące w latach 2000-2006 jak i nowe, poza tym część instrumentów poddano modyfikacji [Strategia... 2005]. Na rok 2007 większość środków w ramach PROW przewidziano na finansowanie programów rozwoju obszarów wiejskich, podczas gdy pozostała kwota jest przeznaczona na pomoc techniczną [Wstępny projekt... 2006]. Przypisane do osi działania są propozycje, spośród której każdy kraj członkowski, na podstawie zidentyfikowanych potrzeb, dokonuje jedynie wyboru działań do wdrażania [Strategia...2005]. Szczegółowa alokacja środków na poszczególne priorytety i projekty uzależniona będzie od faktycznego programowania realizowanego przez państwa członkowskie w 2006 i 2007 r.

Jeśli chodzi o strukturę środków przeznaczonych na poszczególne osie w analizowanych krajach EŚiW na lata 2007-2013 warto wspomnieć, iż ze wstępnych założeń wynika, że we wszystkich krajach EŚiW z wyjątkiem Rumunii największy odsetek środków z EFRROW w badanym okresie 2007-2013 został przeznaczony na oś 1 oraz na oś 2 (tab. 2). W przypadku pierwszej osi względnie najwięcej środków skierowano na nią na Węgrzech (48,6%), a najmniej w Czechach (23,2%). Z kolei na poprawę stanu środowiska najwięcej środków będzie się przeznaczało właśnie w Czechach (53,8%), a najmniej w Bułgarii (24,9%). Najmniejszy odsetek z ogólnej puli środków został przeznaczony na program Leader (w tym przypadku rozpiętość między krajami sięga od 1,8 do 8,4%), a poza wydatkami w ramach osi na pomoc techniczną z tym, że najmniej w Czechach i w Słowenii.

Tabela 2. Udział poszczególnych osi w ogólnej puli środków przeznaczonych w poszczególnych krajach EŚiW na EFRROW, %

Table 2. Share of axes in all financial resources allocated in the individual CEEC on EAFRD, %

Osie	Buł- garia	Cze- chy	Esto- nia	Lit- wa	Łot- wa	Pol- ska	Rumu- nia	Sło- wacja	Sło- wenia	Wę- gry
1. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	39,3	23,2	36,0	42,1	47,7	43,0	45,0	32,6	33,9	48,6
2. Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	24,9	53,8	32,9	37,1	26,8	33,1	25,0	48,5	50,2	31,0
3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	29,5	17,6	18,9	11,7	19,1	20,5	30,0	14,0	12,4	12,4
4. Leader	2,5	4,9	8,4	5,7	2,4	1,8	2,5	2,9	2,9	4,8
Pomoc techniczna	3,9	0,5	3,8	3,4	4,1	1,6	4,0	2,0	0,5	3,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie tab. 3; w Rumunii procenty nie sumują się do 100%

Biorąc pod uwagę wymiar kwotowy alokacji środków dla rolnictwa w krajach EŚiW można zauważyć, iż wyraźnie największym beneficjentem środków z EFRROW będzie

Polska otrzymując na cały okres programowania około 16,7 mld euro, co stanowi 40,1% ogółu środków przeznaczonych dla państw EŚiW na rozwój obszarów wiejskich (tab. 3). W związku z tym także i na poszczególne osie otrzymała ona najwięcej środków. O połowę mniejsze środki niż w Polsce, ale równie znaczne w stosunku do pozostałych krajów EŚiW uzyskało również rolnictwo rumuńskie (8,1 mld euro), a następnie węgierskie (4,9 mld euro) oraz bułgarskie (3,1 mld euro). Najmniej środków przyznano Czechom, bowiem tylko 471,7 mln euro (1,1%). Estonia, Łotwa i Słowenia uzyskały średnio po 1,2 mld euro, natomiast Litwa i Słowacja przeciętnie 2,5 mld euro.

W tabeli 4 przedstawiono przeciętną ilość środków z EFRROW (na lata 2007-2013) przypadającą na 1 hektar UR, na 1 osobę zatrudnioną w rolnictwie oraz na 1 gospodarstwo. Analizując ilość środków z EFRROW na lata 2007-2013 w odniesieniu do posiadanych przez analizowane państwa powierzchni UR zauważyć można, że wielkości te kształtują się w granicach od 131 euro na 1 ha UR w przypadku Czech do 2,3 tys. euro w Słowenii. Również duże środki w odniesieniu do 1 ha UR przypadają w Słowacji, Estonii i Polsce, przeciętnie 1,2 tys. euro. Zbliżone wielkości kwot przyznano dla Węgier, Litwy i Łotwy (średnio 819 euro/ha) oraz dla Bułgarii i Rumunii (przeciętnie 577,5 euro/ha).

Tabela 3. Alokacja ogółu środków na poszczególne osie w krajach EŚiW w latach 2007-2013, mln euro

Table 3. Allocation of all financial resources on individual axes in CEEC in 2007-2013, million euro

Osie	Buł-garia	Cze-chy	Esto-nia	Lit-wa	Łot-wa	Pol-ska	Rumu-nia	Sło-wacja	Sło-wenia	Wę-gry
1. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	1228,6	109,7	365,9	996,6	649,0	7187,5	3385,1	835,4	393,5	2385,0
2. Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	779,1	253,8	334,5	877,2	365,0	5546,0	1880,6	1242,1	582,1	1522,3
3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	921,4	82,9	192,1	276,4	259,6	3430,2	2256,8	358,0	144,0	608,9
4. Leader	76,8	22,9	85,8	135,0	32,5	300,0	188,1	74,5	33,8	237,9
Pomoc techniczna	122,9	2,4	38,1	80,1	55,5	266,6	300,9	52,5	6,0	152,2
Suma	3128,7	471,7	1016,3	2365,3	1361,6	16730,3	8011,5	2562,6	1159,3	4906,4

W Czechach dane podane w koronach czeskich przeliczono według kursu 28,33 kcs/euro z Dziennika Urzędowego Unii z 14 czerwca 2006; w Bułgarii i Rumunii nie wliczono środków na uzupełnienie dopłat bezpośrednich, odpowiednio 181,8 mln euro i 500 mln euro, ponadto dla Rumunii wielkości kwot obliczono z podanych procentów i są to tylko środki z UE bez uzupełnienia krajowego

Źródło: [Република... 2006; The national... 2006; Eesti... 2007; Lauku... 2006; Program Rozwoju... 2006; Planul... 2006; Národný... 2006; Program razvoja... 2006; Új Magyarorszá... 2006]

Równie silnie zróżnicowane kwoty przeznaczone na wszystkie działania w ramach EFRROW występują w odniesieniu do 1 gospodarstwa. Zawierają się one w przedziale od 1,8 tys. euro w Rumunii do 37,4 tys. euro na Słowacji. Wysokie środki przypadają na statystyczne gospodarstwo w Estonii (36,6 tys. euro). Porównywalną wysokość środków uzyskano dla Czech, Łotwy i Litwy, średnio 10,4 tys. euro na jedno gospodarstwo. Również zbliżonej wysokości środki w przeliczeniu na jedno gospodarstwo przypadają na Węgrzech i w Polsce, przeciętnie 6,8 tys. euro. Jest to pochodną struktury gospodarstw występującej w tych krajach. Duże przeludnienie agrarne i rozdrobnienie gospodarstw w dość szczególny sposób odbija się na wielkości przypadających środków, a co za tym idzie, na dochodach rolników. W najkorzystniejszej sytuacji są rolnicy posiadający gospodarstwa rolne o największej powierzchni, bowiem mogą uzyskać najwyższe środki. W niektórych analizowanych państwach nadal występuje jednak znaczna liczba gospodarstw małych i średnich.

Tabela 4. Ogół środków z EFRROW¹⁾ w krajach EŚiW na lata 2007-2013 w odniesieniu do hektara wykorzystywanych UR, przeciętnego statystycznego gospodarstwa i jednego pełnozatrudnionego w rolnictwie oraz relacja wszystkich środków otrzymanych w ramach EFRROW do wartości dodanej brutto w 2005 r.

Table 4. All financial resources from EAFRD in CEEC for years 2007-2013 in relation to one hectare of utilised agricultural area (UAA), average statistical farm and one annual work unit (AWU) in agriculture and relation of all received financial resources to GVA in 2005

Państwo	Środki z EFRROW			jako % wartości dodanej brutto w 2005 r. ²⁾
	1 ha UR	w euro na: gospodarstwo	zatrudnionego	
Bułgaria	594	4 701	3 953	28,9
Czechy	131	11 165	2 491	6,7
Estonia	1 219	36 625	31 563	66,8
Litwa	834	9 351	11 427	55,7
Łotwa	785	10 582	11 152	66,5
Polska	1 052	6 756	6 823	37,3
Rumunia	561	1 786	2 968	18,1
Słowacja	1 320	37 415	24 406	69,2
Słowenia	2 270	15 023	13 465	34,0
Węgry	837	6 864	25 837	33,0

¹⁾ W środkach tych mieszczą się fundusze, które trafiają do produkcji rolniczej oraz te, które są kierowane do ludności wiejskiej nie związanej z rolnictwem, bowiem w momencie przygotowywania artykułu nie jest możliwe precyzyjne wskazanie jaka część środków przeznaczona jest na wsparcie rolnictwa, a jaka jest kierowana do ludności na obszarach wiejskich

²⁾ Iloraz ogółu środków z EFRROW przypadających na jeden rok i wartości dodanej brutto z 2005 r.

Dla obliczenia wielkości środków w odniesieniu do wartości dodanej wzięto pod uwagę szacunkową wielkość środków z EFRROW dla jednego roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 3 i danych Eurostat 2006.

Analizując z kolei wartość otrzymanych środków w poszczególnych państwach w przeliczeniu na liczbę zatrudnionych osób w rolnictwie, można stwierdzić, że wartości te kształtują się od 2,5 tys. euro w Czechach do 31,6 tys. euro w Estonii. Z tabeli 4 wynika, że porównywalnie wysokie środki na zatrudnionego pracującego w sektorze rolnym przypadają w rolnictwie węgierskim oraz słowackim (średnio 25,1 tys. euro). Również

zbliżona wysokość środków przypada w Słowenii, na Litwie oraz na Łotwie, przeciętnie 12,0 tys. euro, oraz w Bułgarii, Rumunii i Czechach (odpowiednio 3,9, 2,9 i 2,5 tys. euro). Różnicowanie analizowanych środków przypadających na zatrudnionego w sektorze rolnym jest pochodną istniejącego poziomu zatrudnienia. Niższe środki przypadają na zatrudnionego w sektorze rolnym w tych krajach, gdzie występuje wysokie przeludnienie agrarne i rozdrobniona struktura gospodarstw.

Warto zauważyć, iż wysokość środków na 1 ha UR oraz na 1 zatrudnionego kształtuje się na najniższym poziomie w Czechach, a na jedno gospodarstwo w Rumunii. Z kolei najwyższe środki przypadają na hektar wykorzystywanych UR w Słowenii, na jedno statystyczne gospodarstwo na Słowacji, a na jednego zatrudnionego w rolnictwie w Estonii.

Analizując rozdysponowanie środków UE przeznaczonych dla sektora rolnego w nowych krajach członkowskich określono również relacje wartości środków otrzymanych w ramach EFRROW w kolejnych latach do wartości dodanej brutto z 2005 r. Rozpatrując wartość środków z EFRROW otrzymanych w jednym roku w odniesieniu do wartości dodanej brutto z 2005 r. można stwierdzić, iż stosunek ten jest największy w Słowacji, gdyż stanowi prawie 70%. Również wysoka relacja środków do wartości dodanej brutto występuje w Estonii oraz na Łotwie i wynosi średnio 66,7%. W Bułgarii, na Węgrzech, w Słowenii i w Polsce środki te stanowią od prawie 30 do 37,3% wartości dodanej brutto.

Wnioski

1. Wartość środków z EFRROW przypadających na statystyczne gospodarstwo i zatrudnionego w sektorze rolnym jest uzależniony od istniejącej struktury agrarnej i występującego zatrudnienia w rolnictwie w poszczególnych państwach EŚiW. Najwięcej środków w przeliczeniu na gospodarstwo mogą otrzymać rolnicy na Słowacji oraz w Estonii. Natomiast największe kwoty w przeliczeniu na 1 ha UR rolnicy w Słowenii, na Słowacji oraz w Estonii, a na jednego zatrudnionego w sektorze rolnym w Estonii.
2. We wszystkich analizowanych krajach z wyjątkiem Rumunii największy udział w ogólnej puli środków przeznaczonych na EFRROW ma oś 1 i 2, a najniższy oś 4.
3. Środki z EFRROW mają zróżnicowany udział w wartości dodanej brutto, który kształtuje się od 6,7% w Czechach do 69,2% na Słowacji.
4. Środki otrzymane z UE poprzez wzrost dochodów i stabilność ekonomiczną powinny stworzyć możliwości rozwojowe przede wszystkim gospodarstwom dużym, posiadającym duże zasoby ziemi, ale także powinny złagodzić sytuację ekonomiczną w pozostałych gospodarstwach i wywołać szereg pozytywnych przemian na obszarach wiejskich.

Literatura

- Berlińska M. [2006]: Nowa Perspektywa Finansowa 2007 – 2013. *Monitor Unii Europejskiej* 4(21).
Eesti maaelu arengukava 2007–2013. [2007]. EV Põllumajandusministeerium, Eelnõu, Tallin.
Lauku attīstības programma 2007.-2013. Gads. [2007]. Republic of Latvia Ministry of Agriculture, Ryga.
Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonių projektas. [2007]. Lietuvos Respublikos Žemės Ūkio Ministeria, Wilno.

Národný strategický plán rozvoja vidieka SR na programovacie obdobie 2007 – 2013. Slovenská Republika. [2007]. Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej Republiky, Bratislava.

Perspektywa finansowa na lata 2007 – 2013. [2006]. *Monitor Unii Europejskiej* 1(18).

Република България програма за развитие на селските райони (2007 –2013). [2006]. Ноември, София.

Planul National Strategic pentru Dezvoltare Rurala 2007-2013. [2007]. Ministerul Agriculturii, Padurilor si Dezvoltarii Rurale, Bukareszt.

Porozumienie międzyinstytucjonalne pomiędzy Parlamentem Europejskim, Radą i Komisją w sprawie dyscypliny budżetowej i należytego zarządzania finansami. [2006]. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* 2006/C 139/01.

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013. [2006]. Ministerstvo za Kmetijstvo, Gozdarstvo in Prehrano, Ljubljana.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. (Prow 2007-2013) Projekt. [2006]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). [2005]. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L 277/1.

Sajdak K. [2006]: Negocjacje w sprawie nowej perspektywy finansowej na lata 2007 – 2013 i ich znaczenie dla Polski. *Wspólnoty Europejskie* 1(170).

Sprawozdanie w sprawie wyzwań politycznych i środków budżetowych w rozszerzonej Unii w latach 2007-2013 (2004/2209(INI)). [2005]. Komisja tymczasowa do spraw wyzwań politycznych i środków budżetowych w rozszerzonej Unii w latach 2007-2013, sprawozdawca: Reimer Böge, s. 91, 291, wersja końcowa A6-0153/2005, 19.5.2005.

Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 (z elementami prognozy do roku 2020). [2005]. MRiRW, Warszawa.

The national strategic rural development plan of the Czech Republic for the period 2007-2013. [2006]. Ministerstvo Zemedelstvi Ceske Republiky, Praga.

UE funding in brief. Special edition EU 2007-2013. [2006]. *Europa Media*.

Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (2007-2013). [2006]. Földművelésügyi ÉS Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest.

Wstępny projekt budżetu ogólnego Wspólnot Europejskich na rok budżetowy 2007. [2006].

Wyzwania polityczne i środki budżetowe (2007-2013). Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie wyzwań politycznych i środków budżetowych w rozszerzonej Unii w latach 2007-2013. [2005]. (2004/2209(INI)) P6_TA-PROV(2005)0224.